

Türküstan

www.turkustan.az

**Dilqəm
ƏHMƏD**

diraraq təqdim edirik:

Birinci Dünya müharibəsi (1914-1918) illərində Rusiya ordusu tərəfindən əsir alınan Osmanlı əsgərlərinin bir qismi Xəzər dənizindəki adalardan olan Narginədə acınacaqlı şəkildə əsir idilər.

Nargin qayalıq, susuz, bitkisiz və yaşayış üçün əlverişli olmayan quraqlıq bir yerdə.

çox mədəni, maarif, xeyriyyə təşkilatları yaranmışdı, millətçi kadrlar yetişdirməklə birgə milli mənfəətləri də qorumaqda idilər.

Bu müxtəlif cəmiyyətlər, xüsusilə "Nical" maarif cəmiyyəti, "Bakı Cəmiyyəti-xeyriyyəsi", "Nəşri-maarif" cəmiyyəti Müsavat fırqəsinin nüfuzu dairəsində idi.

Adı qeyd olunan cəmiyyətlər tərəfindən türk əsirləri qaçırmaq niyyəti ilə "Əsir qaçırma dəstələri" qurulmuş və bunlar gizli şəkildə fəaliyyət göstərməkdə idilər. Qrupun idarəçiləri xüsusilə Müsavat fırqəsi mənsubları idilər. Onlardan Ağaməhəmməd İbrahimli ilə Məhəmmədsadıq Quluzadə (Xülusi) bir çox türk əsiri qaçırmaq üçün azərbaycanlıların haqlı olaraq sevgi və hörmətlərini qazanmışdılar. Bakı çevrəsində bu iki fədakar azəri türkünü tanımayan bir nəfər də türk ziyalıсы yoxdu.

Əsirlər arasında yoluxucu xəstəlik-

Gündən-günə inkişaf etməkdə olan əsir qaçırma dəstələri müxtəlif vasitələrlə baş vurmağa davam etdiyi müddətdə yerli türk-müsəlman əhali də bu işə biganə qalmayıaraq alından gəlbəyi qəddər maddi və mənəvi yardım etməkdən çəkinmirdi.

Əsir qaçırma bir neçə şəkildə həya-

araq və gecənin qaranlığından istifadə edərək rus növbəçilərə görünmədən-Ziğ burnuna qədər üzərək quruya çıxırdılar. Eyni zamanda Ziğ burnu ilə Nargin arasında dəstələr qayıqlarla dolaşmaqda idilər.

Türk əsirləri hüriyyəyə qovuşduqdan sonra Anadoluya qayıtmaq istə-

Xəzər dənizində yerləşən Nargin adası Azərbaycan tarixində ən faciəli yerlərdən biri kimi xatırlanır. I Dünya müharibəsində Osmanlı əsirlərinin "Əlim adası" adlandırıldığı bu məkan xeyli türk əsgərinin məzar yeri olub. Azərbaycan Cümhuriyyətinin işğalından sonra işə ziyalılarımız, hərbiçilərimiz, siyasətçilərimiz bu adada güllələnib, cəsəd-

Nargin adasından qaçırılan Türk əsirlər "Ziğ burnuna qədər üzərək..."

ləri dənizə atılıb.

Bu ada ilə bağlı qismən işıqlı xatirələr də var. Əsir düşən türk zabıt və əsgərlərini xilas etməyimiz tariximizin ən qiymətli sahifələrindəndir. Baxmayaraq ki, bu müharibədə Azərbaycan ərazisi qar Rusiyanın tərkibində idi, amma dövrün gənc aydınları xüsusi yollarla əsirləri adadan qaçırmağa nail olublar. Digər tərəfdən Bakı əhalisi müxtəlif kampaniyalar keçirərək əsirlər üçün geyim, dərman və s. zəruri ehtiyacları görürdülər. "Cəmiyyəti-xeyriyyə", "Məhəccarlar kömək" kimi qurumlar türk əsirlərini cəmməsi üçün çalışırdılar.

Əsirlərin adadan qaçınmalarını ilə bağlı maraqlı xatirələr mövcuddur. Mühacirlərdən Əziz Alpout "Həyatımın hekayətləri" kitabında bundan bəhs edib. O dövrdə Bakıda olan türk siyasətçi Fəxrəddin Ərdöğan da xatirələrində maraqlı qeydlər verib.

Azərbaycan Cümhuriyyəti zabıtlarından Əjdər Babazadə (Qurtulan) da mühacirətdə bu mövzuda məqalə qələmə alıb, əsirlərin hansı şəkildə Nargindən xilas edilmələrindən bəhs edib. 1963-cü ildə "Azərbaycan" jurnalında çap olunan məqaləni dilimizə uyğunlaş-

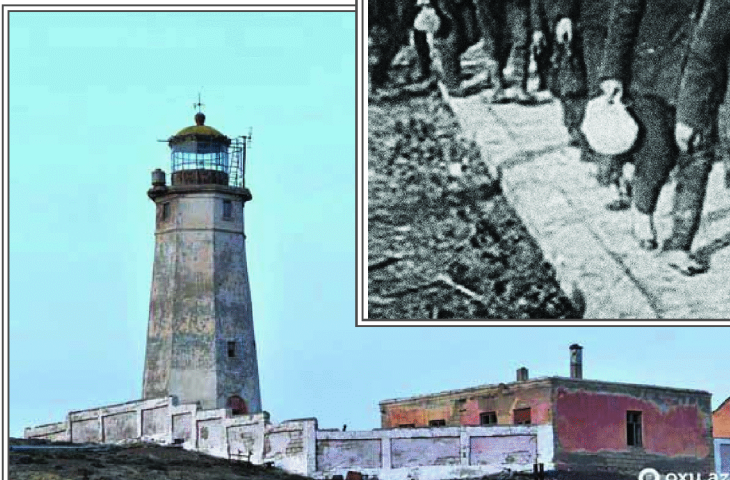
Burada hər cəhətdən baxımsız qalın minlərlə türk əsiri acınacaqlı bir vəziyyətdə idilər. Aralarında yoluxucu xəstəliklər də yayılmışdı. Hər gün bir çoxu həyatı tərk edirdilər. Susuzluqdan və xəstəlikdən ölənlər türk əsirlərinin sayı hər gün 40 nəfərə qədər çoxalırdı. Bu ağır vəziyyəti gören Bakının türk və müsəlman əhalisi biganə qala bilmirdi.

O əsnalarda, yəni 1911-1917-ci illər arasında Müsavat fırqəsi gizli fəaliyyət mərhələsində idi. Rəsmi şəkildə bir

lər yayılınca həmin dəstələr fəaliyyətlərini genişləndirmək məcburiyyətində oldular. Bu milli və insani vəzifə millət tərəfindən o qədər mənimsənmişdi ki, əsir qaçırma fəaliyyətinin davam etdiyi uzun müddət ərzində bir dəfə də uğurluq baş vermədi.

Abşeron yarımadasının Narginə ən

Abşeron yarımadasının Narginə ən yaxın nöqtəsi Ziğ burnu idi. Bu burun üzərində, Nargin adasının şimalında eyni adı daşıyan bir türk kəndi vardır. Dənizin sakit zamanlarında üzməyi bilən türk əsirlər Narginədən suya baş vuraraq və gecənin qaranlığından istifadə edərək rus növbəçilərə görünmədən Ziğ burnuna qədər üzərək quruya çıxırdılar. Eyni zamanda Ziğ burnu ilə Nargin arasında dəstələr qayıqlarla dolaşmaqda idilər. Türk əsirləri hüriyyəyə qovuşduqdan sonra Anadoluya qayıtmaq istəyənləri dəstələr İran yoluyla vətənə göndərirdilər...

bi geyimini geyinirdilər, üstlərində tapança və bir də qılınc vardı.

31 mart 1918-ci ildə daşnaklarla birləşən bolşeviklərin Bakıda törətdikləri qətləmdə həmin ilk gənc zabıtlarımızın böyük faydaları olmuşdu.

Nargin adasında osmanlılardan başqa Almaniya və Avstriya-Macarıstan ordularına mənsub zabıt və əsgərlər də vardı. 15 sentyabr 1918-ci ildə Bakı azad edildikdən sonra Nargin adasında qalan bütün əsirlər hüriyyəyə qovuşdular.

Milli Azərbaycan hökuməti dövründə Nargin adası Bakı Qəmişonu Müstəqil Məntəqə müstəqil taboruna tabe idi. Orada ancaq topçu hərbi hissəsi vardı.

27 aprel 1920-ci ildə Azərbaycan hökuməti devrildikdən sonra xeyirsiz Nargin təkrar keçmiş "Əlim adası" adını daşımağa başladı. Çünki qırmızı cəlləklər Azərbaycan millətçilərini ilk vaxtlar həmin adada qətl edirdilər...

yaxın nöqtəsi Ziğ burnu idi. Bu burun üzərində, Nargin adasının şimalında eyni adı daşıyan bir türk kəndi vardır. Dənizin sakit zamanlarında üzməyi bilən türk əsirlər Narginədən suya baş v-